

تحلیل فرصت ها و چالشهای روستاهای مرزی در امنیت مرزهای استان خراسان رضوی با مدل swot

دکتر سید هادی زرقانی^۱، فاطمه بخشی شادمهری^۲

دانشگاه فردوسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی

h-zarghani@um.ac.ir

چکیده

مناطق مرزی به دلیل ویژگی های خاصی چون مجاورت با دو محیط داخلی و خارجی، ترکیب قومی و مذهبی خاص، وجود مبادلات و پیوندهای فضایی دو سوی مرز، صدور بحران از کشورهای مجاور و... در معرض آسیب ها و تهدیدات مختلفی است و از اینرو تامین امنیت آنها از دغدغه های مهم مسئولان به شمار می رود. یکی از مهمترین مولفه های موثر در تامین امنیت مرز ها، سکونتگاههای شهری و به ویژه روستایی حاشیه مرز است. بر این اساس، این پژوهش به دنبال بررسی و شناخت نقش و جایگاه روستاهای مرزی در تامین امنیت مناطق مرزی استان خراسان رضوی با استفاده از مدل SWOT می باشد. برای حصول بدین مقصود با بهره گیری از این تکنیک اقدام به شناخت نقاط قوت و ضعف (عوامل داخلی) و فرصت ها و تهدیدها (عوامل خارجی) گردید و با استفاده از روش تخصیص نقطه ای و نیز طیف لیکرت به اولویت سنجی و رتبه بندی مجموعه عوامل داخلی و خارجی جهت اتخاذ بهترین استراتژی (SO,WO,ST,WT) اقدام شد. یافته های پژوهش نشان می دهد، راهبردهایی مانند توسعه تعاونی های تجاری در راستای تلفیق سرمایه های کوچک مرزنشینان، فعال سازی بازارچه های مرزی، توسعه صنایع تبدیلی کشاورزی در منطقه اختصاص گرفته هایی در بازارچه های مرزی، و... نقش مهمی در توسعه و برقراری امنیت روستاهای مرزی استان خراسان رضوی می باشد.

واژه های کلیدی: خراسان رضوی، سکونت گاه های مرزی، امنیت مرزی، مدل SWOT

^۱-دانشیار جغرافیای سیاسی. دانشگاه فردوسی مشهد،

^۲- دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی. دانشگاه فردوسی مشهد

۱- مقدمه

مناطق مرزی به دلیل تماس با محیط‌های گوناگون داخلی و خارجی از ویژگی‌های خاصی برخوردارند. وجود مبادلات و پیوندهای فضایی دو سوی مرز و بین کشورهای مجاور آسیب‌پذیری‌ها و تهدیدات مختلف، مرزها را به کانون‌های حساسی مبدل ساخته است (قالیباف و همکاران، ۱۳۸۷: ۲۶). تامین امنیت مناطق مرزی همواره از اولویت‌ها و دغدغه‌های حکومت‌ها است، به این دلیل که امنیت مناطق مرزی نقش مهمی در امنیت داخل کشور دارد و هر گونه ناامنی در مناطق مرزی می‌تواند به سرعت به داخل کشور منتقل شود و امنیت ملی کشور را با تهدید مواجه نماید (عندلیب، ۱۳۸۴: ۱). از طرفی توسعه یافتگی مناطق مرزی و فعالیت اقتصادی و اجتماعی در این مناطق امنیت مرزی را به ارمغان می‌آورد. به عبارت دقیق‌تر، توسعه ملی و امنیت دارای ارتباطات متقابل می‌باشند از یک سو توسعه و حرکت به سمت آن به تقویت میانی قدرت ملی و در نتیجه امنیت در کشور می‌انجامد و از سوی دیگر فراهم آمدن امنیت ملی یکی از بسترهای مناسب جهت توسعه ملی را فراهم می‌آورد (احمدی پور، ۱۳۸۶: ۲۹).

در اکثر مناطق دنیا، مناطق مرزی توسعه نیافته‌ترین و محروم‌ترین مناطق می‌باشند (محمدی یگانه، ۱۳۹۱: ۹۲). دورافتاده بودن، حاشیه بودن و حس ناپایداری در مناطق مرزی اغلب به عنوان عوامل موقعیتی به ضرر توسعه این مناطق عمل می‌کنند (جمعه پور و طالبی، ۱۳۹۰: ۶۶). برای رهایی از این وضعیت، کارشناسان طرح‌ها و سیاست‌های مختلفی را پیشنهاد می‌کنند. به عنوان نمونه جونز و والید برای توسعه مناطق مرزی و خروج این مناطق از انزوا، این طرح‌ها را پیشنهاد کرده‌اند: ایجاد زیرساخت‌ها، گسترش ارتباطات با داخل و خارج، پیوستگی مرز و مرکز. (عندلیب و همکاران، ۱۳۸۸: ۶۵).

یکی از محدوده‌هایی که می‌تواند بر امنیت پایدار یا بی‌ثباتی مرزهای کشور مؤثر باشد، سکونتگاه‌های روستایی مرزی است. ایران دارای همسایگان متعدد و مرزهای مشترک طولانی با کشورهای همسایه می‌باشد. در طول مرزهای موجود افراد بومی در شهرها و عمدتاً روستاها سکونت دارند که از گذشته‌های دور از طریق تبادل کالا با اشخاص آن سوی مرز نیازمندی‌های خود را برطرف می‌نمودند. از سوی دیگر مشاهدات و مستندات نشان می‌دهد که در اکثر مناطق مرزی کشور افراد ساکن فاقد امکانات رفاهی و توسعه‌ای مناسب بوده‌اند و این باعث افزایش مهاجرت مردم این مناطق و همچنین رواج قاچاق و ناامنی شده است (احمدی پور و همکاران، ۱۳۸۷: ۲). عموماً سیاست غالبی که دولت در جهت ماندگاری جمعیت در مرزها و به تبع آن روستاهای مرزی اجرا کرده، صرفاً دادن امکانات زیربنایی از جمله آب و برق و گاز و از این قبیل بوده و در کنار این امکانات کمتر به فکر اقتصاد و معیشت این روستاها بوده‌اند. از اینرو در کشور ما روستاهای مرزی با مشکلاتی از قبیل ضعف خدمات رسانی در زمینه مختلف فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی از یک سو و تبلیغات امواج بیگانه به منظور بزرگنمایی مشکلات اقوام ساکن در نواحی مرزی که با هدف آسیب رساندن به یکپارچگی و انسجام ملی صورت می‌گیرد، درگیرند. که این مشکلات لزوم توجه به روستاهای مرزی را آشکار می‌سازد (کهنه پوشی، ۱۳۹۲: ۹).

در سال‌های گذشته و با وجود نقش مثبت سکونت گاه‌های انسانی و شهری در مناطق مرزی برای تامین امنیت مناطق مرزی عمدتاً سیاست‌های محدود سازی همچون تخلیه روستاهای واقع در فاصله ۵

کیلومتری و در برخی موارد تا فاصله ۲۰ کیلومتری نوار مرز، در پیش گرفته شده است؛ حال آنکه تخلیه جمعیتی در مناطق مرزی و ایجاد حفره های امنیتی خود تهدید زا است. بر این اساس، به نظر می رسد بایستی به مرزنشینان روستایی به عنوان فرصتی برای تامین امنیت نگریست نه تهدید. نتایج تحقیقات نشان می دهد توسعه یافتگی اقتصادی مناطق مرزی و رفاه نسبی در این مناطق، می تواند زمینه ساز کاهش بسیاری از مشکلات مرزی مانند قاچاق کالا، مواد مخدر، شرارت، ناامنی، و... باشد (احمدی پور و همکاران، ۱۳۸۷: ۹). با عنایت به نقش سکونت گاههای روستایی در تامین امنیت مرز، این پژوهش به دنبال بررسی و شناخت نقش و جایگاه روستاهای مرزی در تامین امنیت مناطق مرزی استان خراسان رضوی با استفاده از مدل SWOT می باشد.

۲- مبانی نظری:

۲-۱- تعریف مرز:

مرز به پدیده ای فضایی اطلاق می شود که منعکس کننده قلمرو حاکمیت سیاسی یک دولت بوده و مطابق قواعدی خاص در مقابل حرکت انسان، انتقال کالا، نشر افکار و ... مانع ایجاد می کند (میرحیدر، ۱۳۹۲: ۱۲۵).

۲-۲- کارکرد مرز:

یکی از مباحث مهم در مورد مرزهای بین المللی نقش و کارکردهای مختلف مرز و همچنین شناخت عوامل موثر بر آنها است. صاحب نظران و کارشناسان نقشها و کارکردهای متفاوتی را برای مرزها برشمرده اند که از جمله می توان به مواردی مانند جداکنندگی، یکپارچه سازی، کشمکش و ارتباط (حافظ نیا، ۱۳۸۶، ۳۵)، تحدید حدود منطقه اعمال حاکمیت و قدرت حکومت، شکل دهی به مناسبات اقتصادی و سیاسی بین حکومتها مانع دفاعی و اقتصادی و ... اشاره کرد (زرقانی، ۱۳۸۶: ۱۴۷).

۲-۳- امنیت مرزی:

امنیت مرزی به معنای جلوگیری از هرگونه اعمال خلاف قانون در طول مرزهای یک کشور و قانونی کردن تردد اشخاص و حمل و نقل کالا با رعایت ضوابط قانونی و از طریق دروازه های مجاز مرزی است (لطفی، ۱۳۹۰: ۱۱۰).

۲-۴- نگرش های حاکم در رابطه با توسعه و امنیت مناطق مرزی:

الف) نگرش قایل به تقدم امنیت بر توسعه: این نگرش قایل به انجام توسعه در بستر امنیت در مناطق مرزی است و معتقد است توسعه در بستر امنیت شکل می گیرد و تا زمانی که امنیت شکل نگیرد امکان توسعه همه جانبه وجود ندارد. نمونه بارزی از چنین تفکری عراق می باشد. این کشور با داشتن تراکم جمعیتی و تمرکز منابع نفتی و سوابق تاریخی ستیز تمدنها در حول و حوش مرز شرقی خود اولویت نخست را به امنیت مناطق مرزی می دهد.

ب) نگرش قایل به تقدم توسعه بر امنیت: این نگرش قایل به این است که هر گونه ایجاد امنیت در مناطق مرزی منوط به بهبود شرایط توسعه و توسعه یافتگی مناطق است. این دیدگاه بر این عقیده استوار

است که توسعه نیافتگی عامل اصلی نا امنی است. براین اساس برای تحقق امنیت در مرزها ابتدا باید بر روی توسعه این مناطق تمرکز نمود.

ج) نگرش قائل به درک متقابل توسعه و امنیت: در این نگرش عقیده غالب بر ارتباط همسنگ توسعه و امنیت است و هیچکدام بر دیگری رجحان ندارند. این نگرش ویژه دو کشوری است که دارای درک متقابل و نزدیک به یکدیگر می باشند. از ویژگی های چنین کشورهایی مهمولا کوچک بودن منطقه سرزمینی ارتباط بسیار فعال مرزی با کشورهای همسایه و وابستگی متقابل حیات دو طرف مرز به یکدیگر می باشد. از حمله چنین کشورهایی دول عضو اتحادیه اروپا می باشند(نامی و محمدپور، ۱۳۹۰: ۸۷).

نگرش قایل به تفکیک توسعه و امنیت در عرصه عمل: در این نگرش درک متقابل از امنیت و توسعه وجود ندارد و مسئولین و برنامه ریزان هر یک از دو حوزه امنیت و توسعه به کار خود مشغولند. از مهمترین ویژگی های کشورهای با چنین نگرشی عبارتند از: گستردگی پهنه سرزمین و ضعف پیوندهایی فضایی بین مناطق کشور و همینطور وجود همین ضعف با کشور همسایه به دلیل گستردگی سرزمین عدم وابستگی کشور به منابع واقع در مرز عدم توانایی دولت مرکزی و دستگاه های تابع ملی و محلی در استفاده مناطق مرزی(عندلیب، ۱۳۸۰: ۱۹۱).

چنانچه بخواهیم این ارتباطات چندسویه را خلاصه کنیم، میتوانیم بگوییم مناطقی پایدارند که با دفاع از خود پایدارمیمانند، و مناطقی میتوانند از خود دفاع کنند که دارای توسعه پایدارند. در فرایند ترسیم خطوط کلی و چارچوب آمایش مناطق مرزی از یک سو توسعه را دفاعی معنی میکنیم، و دفاع را در ابعاد توسعه می بینیم. به عبارت دیگر، برای دفاع، از ابزار توسعه استفاده میکنیم، و در اقدامات دفاعی در مناطق مرزی از شیوههای هماهنگ با توسعه پایدار بهره می بریم. برای حرکت در راه توسعه پایدار و امن، نخستین گام آشتی توسعه با امنیت و دفاع باشد که لازمه آن آرایه تعریف مشترکی از « توسعه قابل دفاع » و « توسعه امن » و نیز « دفاع توسعه ای » و « امنیت توسعه ای » است. توسعه برای مردم است و توسط مردم نیز باید تحقق یابد، که تاکید بر شاخص های انسانی و استفاده از سرمایه انسانی اهمیت زیادی دارد.

۳- روش تحقیق

این تحقیق از نظر ماهیت و روش توصیفی- تحلیلی است. داده های مورد نیاز به صورت بررسی های کتابخانه ای و همچنین بررسی های میدانی از قبیل مصاحبه و پرسشنامه جمع آوری شد؛ جامعه مورد پرسش در این تحقیق صاحب نظران علمی، اجرایی و انتظامی بودند و برای بالا بردن دقت در وزن دهی از روش تخصیص نقطه ای استفاده شده است. در مرحله بعد به بررسی فرصت و چالش های پیش روی مناطق مرزی استان خراسان رضوی اقدام شد و به تجزیه و تحلیل اطلاعات و ارائه راهبرد با استفاده از ماتریس SWOT پرداخته شد. در نهایت با تنظیم عوامل، ماتریس های برنامه ریزی استراتژیک کمی، استراتژی ها و اولویت های راهبردی در کارکرد روستاهای مرزی مشخص شدند و رهیافت های حاصل از این تجزیه و تحلیل ها به عنوان استراتژی های راهگشا ارائه گردیدند.

در تجزیه و تحلیل مدل *SWOT*، عوامل داخلی و خارجی موثر در ارزیابی و فرآیند تصمیم گیری به عنوان عوامل استراتژیک نامیده می شود. این عوامل به چهار بخش به نام نقاط قوت، ضعف، فرصت ها، و تهدید، گروه بندی می شوند (Gorener, 2012: 197). هدف نهایی این مدل در تصمیم گیری های استراتژیک، مشخص کردن و انتخاب عوامل موثر داخلی و خارجی، تعیین روابط متناسب بین آنها و اتخاذ یک استراتژی راهبردی برای حل مسئله موجود می باشد (Yüksel & Degdiviren, 2007: 359). علاوه بر این، استراتژی انتخاب شده باید در راستای اهداف فعلی و آینده مورد یک ابزار معمول مورد استفاده برای تجزیه و تحلیل محیط داخلی و خارجی به صورت *SWOT* نظر تصمیم گیرنده گان باشد. ماتریس همزمان به منظور حمایت برای یک تصمیم گیری و اتخاذ استراتژی بهینه در حل مسائل گوناگون می باشد (زرآبادی و همکاران، ۱۳۹۲: ۵).

۴- محیط شناسی پژوهش

استان خراسان رضوی در شمال شرق ایران قرار داشته و نزدیک به ۸ درصد از خاک کشور را به خود اختصاص داده و به عنوان چهارمین استان پهناور کشور پس از کرمان، سیستان و بلوچستان و یزد شناخته می شود. این استان دارای ۳۰۲ کیلومتر مرز مشترک با کشور افغانستان در امتداد سه شهرستان تربت جام، تایباد و خواف می باشد.

نقشه ۱: شهرستان های مرزی استان خراسان رضوی

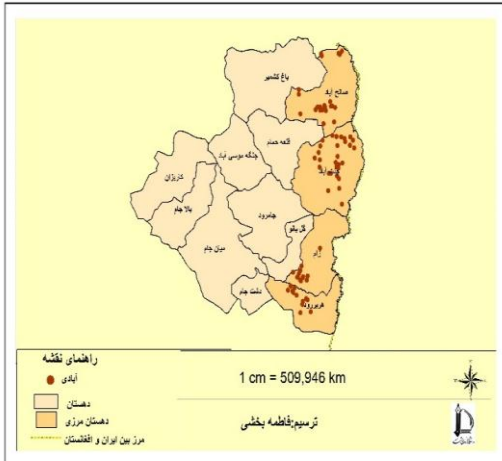
جدول ۱: مشخصات شهرستان های هم مرز با افغانستان در خراسان رضوی براساس نتایج ۱۳۹۰

شهرستان	جمعیت	مساحت	مرز مشترک	بخش	دهستان	آبادی های قابل سکونت	روستاهای مرزی
تایباد	۱۰۸۴۲۴	۲۹۲۹/۰۷	بخش مرکزی ۷۴ km	۲	۴	۳۸	۱۸
تربت جام	۲۶۲۷۱۲	۸۱۶۷/۸۲	بخش بوژگان ۳۰ km بخش پایین جام ۳۵ km بخش صالح آباد ۴۰ km	۵	۱۳	۲۵۱	۱۲۱
خواف	۱۲۱۸۵۹	۹۷۹۶/۷۳	بخش سنگان با ۱۲۳ km	۴	۸	۹۶	۷

منبع (سالنامه استان خراسان رضوی، ۱۳۹۰، رسولی پور، ۱۳۹۱: ۷۲)

جدول ۳. روستاهای قابل سکونت دهستانهای مرزی، شهرستان تربت جام

دهستان	روستا	رتبه فاصله تا مرز	جمعیت ۹۰	جمعیت ۸۵ رشد جمعیت	نرخ رشد جمعیت
صالح آباد	۱۷	۲	۷۶۶۰	۷۱۴۹	۱/۳
جنت آباد	۲۶	۱	۹۶۱۰	۱۰۱۳۰	-۱
زام	۱۳	۴	۹۸۳۷	۸۷۰۵	۲/۴
هریرود	۱۲	۳	۵۲۳۲	۴۴۳۰	۳/۳

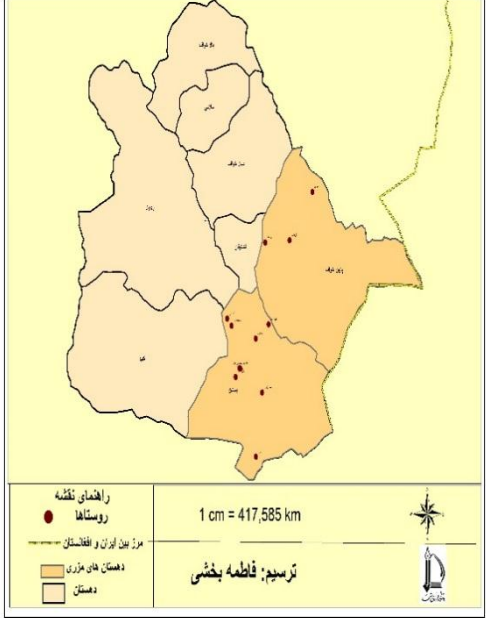

منبع: شناسنامه آبادی ها ۱۳۸۵، ۱۳۹۰

همانطور که در جدول فوق مشاهده می شود بیشترین روستاها در شهرستان تربت جام قرار دارند که در ۴ دهستان مرزی این شهرستان قرار دارند.

جدول ۲: روستاهای قابل سکونت دهستانهای مرزی ، شهرستان خواف

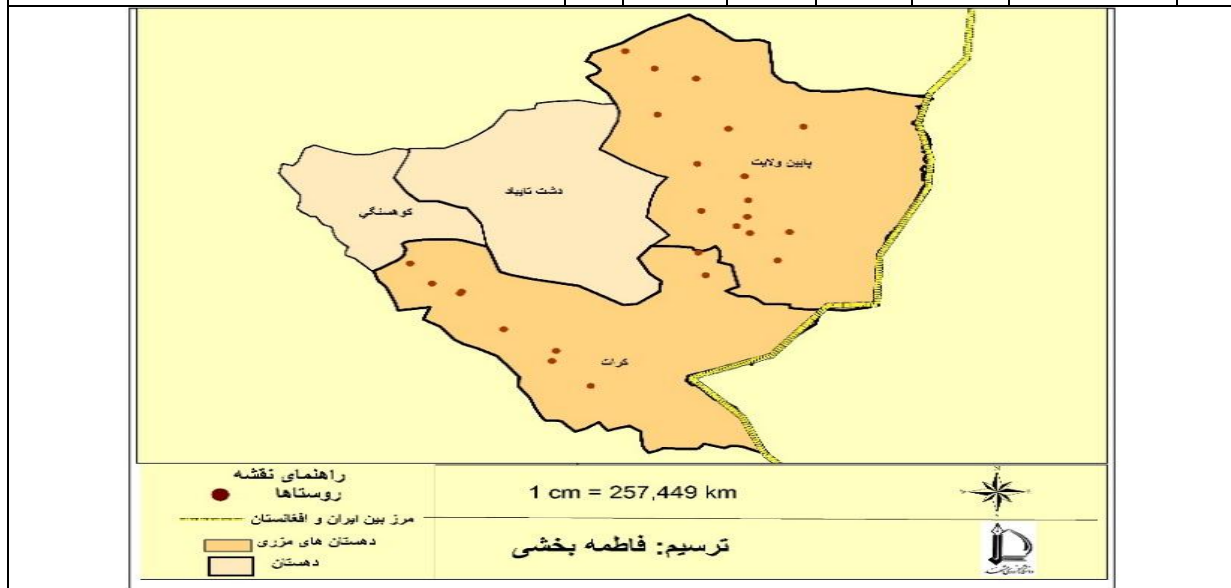
دهستان	روستا	رتبه فاصله تا مرز	جمعیت ۹۰	جمعیت ۸۵	نرخ رشد جمعیت
خواف	گریاب	۲	۱۸۱	۱۵۱	۳/۶
	برآباد	۴	۴۰۹۷	۳۵۰۱	۳/۱
	دردوی	۱	۹۵	۴۰	۱۸/۸
بستان	چاه زول	۵	۱۰۰۳	۸۹۶	۲/۲
	حسین آباد	۸	۱۱۷۶	۹۵۳	۴/۲
	کاریون	۹۹	۶۶۷۶۶۲	۶۳۶	۰/۸
	نیازآباد	۳	۲۱۹۲	۸۵۴	- ۲/۱
	مژن آباد	۱۰	۱۹۴	۱۸۵۷	۳/۳
	نهور	۷	۹۴	۱۹۷	- ۰/۳
	محمدآباد	۱۱	۲۱۴۸	۱۱۱	- ۳/۲
به‌داین	۶		۱۸۱۳	۳/۴	

منبع: شناسنامه آبادی ها ۱۳۸۵، ۱۳۹۰.

جدول ۴. روستاهای قابل سکونت دهستانهای مرزی، شهرستان تایباد

دهستان	روستا	رتبه فاصله تا مرز	جمعیت ۹۰	جمعیت ۸۵	نرخ رشد جمعیت
پایین ولایت	حاجی آباد	۲	۱۰۴۸	۹۷۹	۱/۳
	دوقارون	۱	۱۰۹	۸۰	۶/۳
	شمس آباد	۱۰	۳۱	۱۳۸	-۲۵
	فیض آباد	۵	۲۳۴	۱۹۹	۳/۲
	قومی	۶	۱۵۹	۱۰۴	۸/۸
	ارزنچه سفلی	۱۱	۸۴۸	۱۱۶۲	۵/۳
	ارزعلیا	۱۱	۶۶۱		
	میرآقاییک	۴	۲۶۹	۸۷	۲۵/۳
	سرداب	۱۳	۶۰۳	۲۹۶	۱۵/۲
	کشگ	۱۶	۵۸۱	۵۷۶	۰/۱
	محسن آباد	۱۲	۱۰۰۰	۸۶۱	۳
	چاه محمدآباد	۱۵	۲۸۳	۲۰۵	۶/۹
کلات	فرزانه	۳		۱۴۴۷	۲/۴
	فرمان آباد	۱۴		۲۴۹۰	۳/۷
	رهنه	۷		۱۹۴۰	۱/۵
	کرات	۸		۹۰۷	-۰/۹
	کوه آباد	۱۷		۹۶۴	۲/۵
	ابقه	۱۸		۳۰۴۶	۸/۴
	ایله	۲۰		۱۹۴	۳
	پشته	۲۱		۲۶۹۳	۱/۱
	قلعه نو ابقه	۱۹		۸۶۸	۵/۴
اسدآباد	۹		۲۳۷۳	۲/۸	

منبع: شناسنامه آبادی ها ۱۳۸۵، ۱۳۹۰.

با مقایسه جمعیت سال ۹۰ و ۸۵ شاهد رشد جمعیت در دهستان های مرزی هستیم ولی با مقایسه فاصله روستا و جمعیت شاهد کاهش جمعیت در بیشتر روستاهای مرزی هستیم که بر گرفته از دو عامل عدم توسعه و امنیت در این مناطق است.

۵- یافته‌های پژوهش :

مرحله اول - تعیین نقاط ضعف، قوت، فرصت و تهدید موجود (مرحله ورودی)
 پس از بررسی نظرات کارشناسان و صاحب نظران در مورد نقاط قوت، ضعف، تهدیدها و فرصت‌ها ضریب و رتبه آنها از طریق وزن دهی تخصیص نقطه ای جمع آوری شده که در این مرحله ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (جدول ۵) و عوامل خارجی (جدول ۶) استخراج شد.

جدول ۵: ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (IFAS)

عوامل داخلی	
۱S. وجود تعداد زیاد روستاهای مرزی در کشور	۱W. ناپایداری معیشت
۲S. پراکندگی روستاها (این عاملی برای مقابله با ناامنی است)	۲W. عدم تنوع اشتغال
۳S. جلوگیری توسعه ناامنی در مرزها	۳W. تنوع قومی
۴S. وجود بازارچه های مرزی	۴W. تنوع مذهبی
۵S. حضور در مشارکت های سیاسی	۵W. مهاجرت قشر جوان از روستاها
۶S. قرار گرفتن در مسیر ترانزیتی	۶W. متغییر بودن قوانین مرزی
۷S. وجود تعاونی های مرزن‌شنینی	۷W. ناپایداری جمعیت
۸S. مشارکت جامعه محلی	۸W. عدم توسعه زیرساختها
۹S. پذیرش مسئولیت های اجتماعی	۹W. حاکمیت فقر و محرومیت در منطقه مرزی
	۱۰W. پایین بودن سطح کیفیت زندگی
	۱۱W. دور بودن از مرکز اصلی جمعیت
	۱۲W. عدم سرمایه گذاری های خصوصی
	۱۳W. ساخت فرهنگی حاکم بر خانواده های ساکن مرز

جدول ۶: ماتریس ارزیابی عوامل خارجی (EFAS)

عوامل خارجی	
۱O. جذب مرزبانان بومی	۱T. حضور مرزن‌نشینان در قاچاق کالا
۲O. وجود جمعیت (به عنوان یک شاخص در پدافند غیر عامل)	۲T. حضور نیروهای فرامنطقه ای در آن سوی مرزها
۳O. مشارکت در حفظ منابع طبیعی مرزها	۳T. تردهای غیر مجاز
۴O. جذب سرمایه گذاری	۴T. عدم رضایت مرزن‌نشینان از حکومت مرکزی
۵O. توسعه گردشگری	۵T. ازدواج های آن سوی مرزی
۶O. توسعه روستا (با حاکمیت امنیت)	۶T. ورود اتباع خارجی
	۷T. عدم عدالت فضایی در مناطق مرزی
	۸T. ضعف دولت های کشور همسایه
	۹T. ایجاد شرارتها
	۱۰T. اشتراکات قومی-مذهبی با آن سوی مرز

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۳

با توجه به بررسی های صورت گرفته، تعداد نقطه ۹ قوت داخلی در برابر ۱۳ نقطه ضعف داخلی و تعداد فرصت بیرونی در برابر ۱۰ تهدید بیرونی تعیین شده است. در مجموع تعداد ۱۵ نقطه قوت و فرصت به عنوان مزیت ها و تعداد ۲۳ ضعف و تهدید به عنوان محدودیت های پیشروی روستاهای مرزی استان خراسان رضوی شناسایی شده است.

تحلیل نقاط قوت، ضعف، فرصت، تهدید:

بوسیله پرسشنامه و طیف لیکرت نقاط ضعف و قوت، فرصت ها و تهدیدها مورد سنجش قرار گرفت و سپس میانگین هندسی وزن عامل ها در نرم افزار spss به عنوان میانگین وزنی هر عامل در نظر گرفته شد. در ادامه بر اساس روش وزن دهی نقطه ای اقدام به وزن دهی استاندارد عامل ها گردید. جدول ۷ نشان دهنده مجموع وزنه های داده شده، میانگین وزن ها، وزن نسبی و رتبه هر یک از مولفه های نقاط قوت، ضعف، فرصت ها و تهدید ها می باشد.

جدول ۷: ماتریس عوامل داخلی

امتیاز نهایی	رتبه	وزن	عوامل داخلی سیستم	
۰.۰۴۶۱۱۳	۲.۲۵	۰.۰۲۰۵	S۱ وجود تعداد زیاد روستاهای مرزی در کشور	S
۰.۰۵۹۴۲۳	۲.۵	۰.۰۲۳۸	S۲ پراکندگی روستاها (این عاملی برای مقابله با ناامنی است)	
۰.۰۲۴۲۵۴	۲	۰.۰۱۲۱	S۳ جلوگیری توسعه ناامنی در مرزها	
۰.۱۴۹۴۱۸	۳.۶	۰.۰۴۱۵	S۴ وجود بازارچه های مرزی	
۰.۱۲۹۶۶۳	۳.۳	۰.۰۳۹۳	S۵ حضور در مشارکت های سیاسی	
۰.۰۷۶۴۰۱	۲.۸	۰.۰۲۷۳	S۶ قرار گرفتن در مسیر ترانزیتی	
۰.۰۳۱۶۹۵	۲.۱۶	۰.۰۱۴۷	S۷ وجود تعاونی های مرزنشینی	
۰.۱۰۵۱۴۲	۳	۰.۰۳۵۰	S۸ مشارکت جامعه محلی	
۰.۱۸۴۴۵۳	۴	۰.۰۴۶۱	S۹ پذیرش مسئولیت های اجتماعی	
۰.۸۰۶۵۶۲			مجموع امتیاز نهایی قوت ها	
۰.۰۸۷۵۵۸	۲	۰.۰۴۳۸	W۱ ناپایداری معیشت	W
۰.۰۴۴۳۱	۱.۵۶	۰.۰۳۱۰	W۲ عدم تنوع اشتغال	
۰.۰۳۲۶۳۶	۱.۲۸	۰.۰۲۵۵	W۳ تنوع قومی	
۰.۰۴۲۸۲۹	۱.۴۷	۰.۰۲۹۱	W۴ تنوع مذهبی	
۰.۰۲۲۷۴۹	۱.۱۱	۰.۰۲۰۵	W۵ مهاجرت قشر جوان از روستاها	
۰.۰۰۷۷۶۱	۱	۰.۰۰۷۸	W۶ متغییر بودن قوانین مرزی	
۰.۰۶۱۳۳۳	۱.۷۵	۰.۰۳۵۰	W۷ ناپایداری جمعیت	
۰.۰۲۷۵۷۲	۱.۱۶	۰.۰۲۳۸	W۸ عدم توسعه زیرساختها	

۰.۰۸۰۵۲	۱.۹۴	۰.۰۴۱۵	W۹ حاکمیت فقر و محرومیت در منطقه مرزی
۰.۰۶۷۲۲۲	۱.۸۱	۰.۰۳۷۱	W۱۰ پایین بودن سطح کیفیت زندگی
۰.۰۱۵۸۴۸	۱.۰۸	۰.۰۱۴۷	W۱۱ دور بودن از مرکز اصلی جمعیت
۰.۰۳۷۱۰۹	۱.۳۶	۰.۰۲۷۳	W۱۲ عدم سرمایه‌گذاری‌های خصوصی
۰.۰۱۴۰۳۹	۱.۰۵	۰.۰۱۳۴	W۱۳ ساخت فرهنگی حاکم بر خانواده‌های ساکن مرز
۰.۵۴۶۰۶			مجموع امتیاز نهایی ضعف‌ها
۱.۳۵۲۱۶۸		مجموع ماتریس داخلی	

منبع: بررسی‌ها و محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۳

جدول ۸: ماتریس عوامل خارجی

امتیاز نهایی	رتبه	وزن	عوامل داخلی سیستم	
۰.۰۱۷۵۲۴	۲	۰.۰۰۸۸	O۱ جذب مرزبانان بومی	:ع ا م ا ت
۰.۱۶۶۰۲	۴	۰.۰۴۱۵	O۲ وجود جمعیت (به عنوان یک شاخص در پدافند غیر عامل)	
۰.۱۳۳۷۰۱	۳.۶	۰.۰۳۷۱	O۳ مشارکت در حفظ منابع طبیعی مرزها	
۰.۱۰۵۱۴۲	۳	۰.۰۳۵۰	O۴ جذب سرمایه‌گذاری	
۰.۰۴۰۱۶۵	۲.۳	۰.۰۱۷۵	O۵ توسعه گردشگری	
۰.۰۷۳۶۷۲	۲.۷	۰.۰۲۷۳	O۶ توسعه روستا (با حاکمیت امنیت)	
۰.۵۳۶۲۲۴			مجموع امتیاز نهایی فرصت‌ها	
۰.۰۵۰۷۵۲	۱.۸۶	۰.۰۲۷۳	T۱ حضور مرزن‌نشینان در قاچاق کالا	:ت ا م ا ت
۰.۰۵۰۴۷۹	۱.۸۵	۰.۰۲۷۳	T۲ حضور نیروهای فرامنطقه‌ای در آن سوی مرزها	
۰.۰۱۱۹۳	۱.۰۹	۰.۰۱۰۹	T۳ تردهای غیر مجاز	
۰.۰۶۶۰۳۲	۲	۰.۰۳۳۰	T۴ عدم رضایت مرزن‌نشینان از حکومت مرکزی	
۰.۰۲۰۸۵	۱.۳	۰.۰۱۶۰	T۵ ازدواج‌های آن سوی مرزی	
۰.۰۰۹۸۲۳	۱	۰.۰۰۹۸	T۶ ورود اتباع خارجی	
۰.۰۴۳۸۵۵	۱.۷۲	۰.۰۲۵۵	T۷ عدم عدالت فضایی در مناطق مرزی	
۰.۰۳۴۲۵۸	۱.۵۵	۰.۰۲۲۱	T۸ ضعف دولت‌های کشور همسایه	
۰.۰۵۸۹۸۶	۱.۹	۰.۰۳۱۰	T۹ ایجاد شرارتها	
۰.۰۲۶۵۲۸	۱.۴	۰.۰۱۸۹	T۱۰ اشتراکات قومی-مذهبی با آن سوی مرز	
۰.۳۷۳۴۹۲			مجموع امتیاز نهایی تهدیدات	
۰.۹۰۹۷۱۶		مجموع ماتریس خارجی		

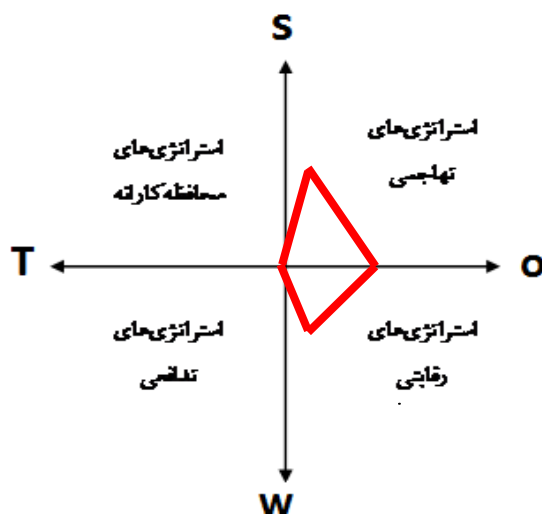
منبع: بررسی‌ها و محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۳

تحلیل SWOT نشان می‌دهد که مولفه ۹S پذیرش مسئولیت‌های اجتماعی با امتیاز نهایی ۰/۱۸۴ به عنوان مهم‌ترین نقطه قوت در زمینه کارکرد امنیتی روستاهای مرزی استان مطرح می‌باشد. در میان عوامل مورد

بررسی در نقاط ضعف مولفه W ناپایداری معیشت با امتیاز نهایی ۰/۰۸۷ مهم ترین نقطه ضعف ماتریس داخلی است. طبق نظرات و محاسبات مولفه O وجود جمعیت (به عنوان یک شاخص در پدافند غیر عامل) با امتیاز نهایی ۰/۱۶۶ مهم ترین فرصت و در میان تهدیدات مولفه T عدم رضایت مرزنشینان از حکومت مرکزی با امتیاز نهایی ۰/۰۶۶ یک تهدید مهم در برنامه ها محسوب می شود.

- انتخاب استراتژی مناسب

برای تعیین راهبرد در ماتریس ارزیابی موقعیت و اقدام استراتژیک امتیاز نهایی هر یک از نقاط را محاسبه نموده که بدین شرح می باشد: نقاط قوت ۰/۸۰۶، نقاط ضعف ۰/۵۴۵، فرصتها ۰/۵۳۶، تهدیدها ۰/۳۷۳

شکل ۱- ماتریس ارزیابی موقعیت و اقدام استراتژیک

منبع: بررسی ها و محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۳

نتایج بدست آمده نشان گر تسلط استراتژی تهاجمی بر توسعه کارکرد امنیتی روستاهای مرزی استان می باشد و مسئولین باید سعی کنند از نقاط قوت و فرصت نهایت استفاده را برده و به سمت این راهبردها گام بردارند.

مرحله دوم - تدوین راهبرد (مرحله مقایسه)

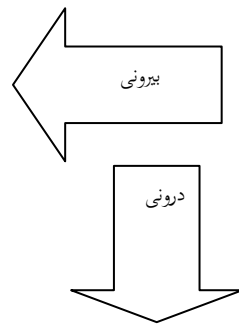
در چارچوب تدوین استراتژی ها، مرحله ارزیابی دربرگیرنده ابزارهایی است متکی به اطلاعات به دست آمده از مرحله ارزیابی محیط خارجی و داخلی و خلاصه تجزیه و تحلیل عوامل استراتژیک.

تدوین استراتژیهای WT - ST - WO - SO

در این گام نقاط قوت داخل و فرصت‌های خارجی، نقاط ضعف داخلی و فرصت‌های خارجی، نقاط و داخلی و تهدیدهای خارجی و نقاط ضعف داخلی و تهدیدهای خارجی با یکدیگر مقایسه شدند و نتیجه آنها به ترتیب در خانه‌های مربوط به گروه استراتژی قوت - فرصت (SO)، ضعف - فرصت (WO)، قوت - تهدید (ST) و ضعف - تهدید (WT) در جدول زیر درج گردید. (ابراهیم زاده و همکاران ۱۳۰، ۱۳۹۰)

جدول ۸. تحلیل SWOT

تهدیدها:	فرصتها:	تحلیل SWOT
<p>۱T. حضور مرزنشینان در قاچاق کالا</p> <p>۲T. حضور نیروهای فرامنطقه ای در آن سوی مرزها</p> <p>۳T. تردهای غیر مجاز</p> <p>۴T. عدم رضایت مرزنشینان از حکومت مرکزی</p> <p>۵T. ازدواج های آن سوی مرزی</p> <p>۶T. ورود اتباع خارجی</p> <p>۷T. عدم عدالت فضایی در مناطق مرزی</p> <p>۸T. ضعف دولت های کشور همسایه</p> <p>۹T. ایجاد شرارتها</p> <p>۱۰T. اشتراکات قومی-مذهبی با آن سوی مرز</p>	<p>۱O. جذب مرزبانان بومی</p> <p>۲O. وجود جمعیت (به عنوان یک شاخص در پدافند غیر عامل)</p> <p>۳O. مشارکت در حفظ منابع طبیعی مرزها</p> <p>۴O. جذب سرمایه گذاری</p> <p>۵O. توسعه گردشگری</p> <p>۶O. توسعه روستا (با حاکمیت امنیت)</p>	<p>نقاط قوت:</p> <p>۱S. وجود تعداد زیاد روستاهای مرزی در کشور</p> <p>۲S. پراکندگی روستاها (این عاملی برای مقابله با ناامنی است)</p> <p>۳S. جلوگیری توسعه ناامنی</p> <p>۴S. وجود بازارچه های مرزی</p> <p>۵S. حضور در مشارکت های سیاسی</p> <p>۶S. قرار گرفتن در مسیر ترانزیتی</p> <p>۷S. وجود تعاونی های مرزنشینی</p> <p>۸S. مشارکت جامعه محلی</p> <p>۹S. پذیرش مسئولیت های اجتماعی</p>
<p>راهبردهای تدافعی (WT):</p> <p>۱WT. ایجاد دانشگاه و مراکز فرهنگی در مراکز جمعیتی مرزی</p>	<p>راهبردهای بازنگری (WO):</p> <p>۱WO. مدیریت بهینه منابع زیربنایی و اقتصادی</p>	<p>نقاط ضعف:</p> <p>۱W. ناپایداری معیشت</p> <p>۲W. عدم تنوع اشتغال</p>

<p>۳.W تنوع قومی ۴.W تنوع مذهبی ۵.W مهاجرت قشر جوان از روستاها ۶.W متغییر بودن قوانین مرزی</p>	<p>۲.WO: برنامه ریزی مناسب و قابل اجرا برای گسترش توریسم در مناطق مرزی. ۳.WO: برنامه ریزی های محلی با تاکید بر توسعه درون زا و راهبرد معیشت پایدار</p>	<p>۲.WT: فعال سازی طرح فروش سوخت ۳.WT: تاکید بر توسعه همجانبه ۴.WT: توسعه تعاونی های تجاری در راستای تلفیق سرمایه های کوچک مرزنشینان ۵.WT: شناسایی مسایل و مشکلات مرزنشینان ۶.WT: بازنگری در مقررات صادرات و واردات کالا و سیاستهای امنیتی مرز ۷.WT: تاکید بر تقسیم کار سلسله مراتبی بین دولت مرکزی و مناطق مرزی در امر توسعه</p>
---	--	---

منبع: بررسی هاومحاسبات نگارندگان، ۱۳۹۳

مرحله سوم - ارائه ماتریس راهبردهای کمی (QSPM) (مرحله تصمیم گیری)

در این مرحله ابتدا با اولویت بندی راهبردهای قابل قبول به دست آمده در مرحله قبل، از طریق قضاوت شهودی راهبردهای نهایی را انتخاب کرده و با استفاده از ماتریس برنامه ریزی راهبردی کمی (QSPM) امتیاز نهایی هر راهبرد مشخص می شود. پس از مشخص نمودن میزان جذابیت با اولویت بندی راهبردهای قابل قبول به دست آمده و با استفاده از ماتریس برنامه ریزی راهبردی کمی (QSPM) امتیاز نهایی هر معیار مشخص می شود.

جدول ۱۰. اولویت بندی راهبردهای ارایه شده در عرصه توسعه کارکرد امنیتی روستاهای مرزی

استان خراسان رضوی

ردیف	نمره نهایی	راهبرد
۱	۱/۲۴۴	۴.Wt. توسعه تعاونی های تجاری در راستای تلفیق سرمایه های کوچک مرزنشینان.
۲	۱/۱۴۸	۱.St. فعال سازی بازارچه های مرزی و جذب نیروهای بومی در آن ها.
۳	۰/۹۹۶	۷.Wt. تاکید بر تقسیم کار سلسله مراتبی بین دولت مرکزی و مناطق مرزی در امر توسعه.
۴	۰/۹۵۷	۵.So. توسعه صنایع تبدیلی کشاورزی در منطقه و اختصاص غرفه هایی در بازارچه های مرزی به این محصولات.
۵	۰/۷۹۱	۳.So. تقویت هویت ملی در برابر هویت قومی در جذب نیروهای بومی برای مسئولیت.
۶	۰/۷۵۷	۲.So. فعال سازی سازمان های مردمی مانند بسیج.
۷	۰/۵۳۶	۲.Wo. برنامه ریزی مناسب و قابل اجرا برای گسترش توریسم در مناطق مرزی.

منبع: بررسیهاومحاسبات نگارندگان، ۱۳۹۳

۶- نتیجه‌گیری

مناطق مرزی ایران به دلیل ویژگی‌های خاصی همچون موقعیت جغرافیایی و ژئوپلیتیکی، فقر و توسعه نیافتگی، مجاورت با کانون‌های بحران در کشورهای همسایه و... مناطقی حساس و آسیب‌پذیر به شمار می‌روند و از اینرو برای مدیریت صحیح مسائل این مناطق بایستی مطالعات و بررسی‌های دقیقی پیرامون فرصت‌ها و چالش‌های آن صورت گیرد. به طور قطع، در توسعه مناطق مرزی بایستی نوعی تعادل همه‌جانبه مد نظر قرار گیرد. به گونه‌ای که ضمن برقراری فضایی نسبتاً امن، اقدام به توسعه اقتصادی و فرهنگی مناطق مرزی نمود. و این توسعه را بصورت پایاپای و متناسب ادامه داد تا هرکدام از مولفه‌های توسعه و امنیت قابلیت هم‌افزایی داشته و به صورت مکمل یکدیگر عمل نمایند.

در این راستا، تجهیز مناطق مرزی به تسهیلات رفاهی و امکانات زیستی، فراهم کردن زمینه‌های سرمایه‌گذاری در این مناطق البته به شرط تامین امنیت، توجه به هدایت مردم محلی، توسعه گام به گام با رویکرد " توسعه از پایین به بالا "، بالا بردن حس علاقه‌مندی به محل زندگی و رضایت نسبی ساکنین مرزها و ... از مهمترین ضروریات خواهد بود. توسعه سکونتگاه‌های مرزی در همه ابعاد آن و منطبق با نیازهای روز اجتماعات باید انگاشته شود. تصور اینکه علت ناپایداری بسیاری از سکونتگاه‌های مرزی در عوامل تک‌بعدی نظیر خدمات، اقتصاد، محیط و سیاستگذاری می‌باشد، چندان صحیح نیست، بلکه این توسعه باید همه‌جانبه‌نگرانه و با در نظر گرفتن نیازهای رو به‌تزايد باشد. همانگونه که نمی‌توان مهاجرت را تنها در گرو یک متغیر و تاثیرات آن تحلیل کرد، در زمینه توسعه سکونتگاه‌های مرزی نیز به همین صورت است این مساله از علل اجتماعی خرد تا علل سیاسی کلان را در بر می‌گیرد.

در هر منطقه باید علل به صورت محلی و بومی شناسایی و در جهت رفع آنها تلاش شود. در رابطه با استان خراسان رضوی اولویت‌بندی استراتژی‌های توسعه کارکرد امنیتی روستاهای مرزی استان خراسان رضوی از طریق تجزیه و تحلیل عوامل خارجی و داخلی مؤثر و مدل برنامه‌ریزی استراتژیک کمی تعیین و مشخص گردید. با توجه به SWOT استراتژی تهاجمی بر توسعه کارکرد امنیتی روستاهای مرزی استان مسلط می‌باشد و مسئولین باید سعی کنند از نقاط قوت و فرصت نهایت استفاده را برده و به سمت این راهبردها گام بردارند. با توجه به اولویت راهبرد تهاجمی در توسعه گردشگری این منطقه تعداد راهبرد های ارائه شده نسبت به دیگر راهبردها بیشتر می‌باشد و با توجه به جدول QSPM راهبرد توسعه تعاونی‌های تجاری در راستای تلفیق سرمایه‌های کوچک مرزن‌نشینان با امتیاز نهایی جذابیت ۱/۲۴۴ در اولویت اول قرار گرفته است.

۷- مراجع

۱. ابراهیم زاده، عیسی، کاظمی زاد شمس‌الله و اسکندری ثانی محمد (۱۳۹۰) «برنامه‌ریزی استراتژیک توسعه گردشگری؛ با تأکید بر گردشگری مذهبی»؛ مطالعه موردی: شهر قم، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۷۶

۲. احمدی پور، زهرا، حافظ نیا، محمدرضا و محمد پور، علی، (۱۳۸۷)، «تاثیرات اقتصادی و اجتماعی بازگشایی مرزها نمونه موردی باجگیران در مرز ایران و ترکمنستان»، پژوهش های جغرافیا انسانی، شماره ۶۵
۳. حافظ نیا، محمد رضا، و کاویانی راد، مراد، (۱۳۸۶)، «افق های جدید در جغرافیای سیاسی»، سمت
۴. جمعه پور، محمود و طالبی، محمد علی، (۱۳۹۰) «بررسی نقش تعاونی های مرزنشینان در توسعه مناطق مرزی خراسان جنوبی، مورد مطالعه تعاونی مرزنشینان شهرستان در میان»، فصل نامه برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، شماره ۱۰
۵. رسولی پور، فاطمه، (۱۳۹۱)، «جایگاه پدافند غیرعامل در آمایش مناطق مرزی نمونه موردی: استان خراسان رضوی» پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه فردوسی
۶. زرآبادی، زهرا سادات، خلیجی، محمد علی، و وظیفه شناس، رسول و فتحی محمد حسین، (۱۳۹۲)، «ارزیابی راهبردهای آمایش مناطق مرزی بر اساس مدل SWOT- ANP مطالعه موردی منطقه مرزی ایران و ترکیه»، سومین کنفرانس بین المللی برنامه ریزی و مدیریت محیط زیست.
۷. زرقانی، سیدهادی، (۱۳۸۶)، «عوامل ژئوپولیتیکی موثر بر نقش و کارکرد مرزها با تاکید بر مرزهای ایران»، فصل نامه ژئوپولوتیکی، سال ۳، شماره ۲
۸. زرقانی، سیدهادی، (۱۳۸۷)، «عوامل ژئوپولیتیکی موثر بر امنیت مرزی با اتاکید بر مرز شرقی ایران و افغانستان»، فصل نامه راهبردی دفاعی، سال ۶، شماره ۲۰
۹. زرقانی، سیدهادی (۱۳۸۶)، «مقدمه ای بر شناخت مرز های بین المللی»، تهران، دانشگاه علوم انتظامی
۱۰. کهنه پوشی، سیدهادی (۱۳۹۲)، «تحلیل امکانات و موانع متنوع سازی فعالیت های اقتصادی در روستاهای مرزی مطالعه موردی: شهرستان مریوان»، رساله دکتری، دانشگاه فردوسی
۱۱. عزتی، نصرالله، حیدری پور، اسفندیار و اقبالی، ناصر، (۱۳۹۰)، «نقش جایگاه آمایش مناطق مرزی در نظام برنامه ریزی»، فصلنامه نگرش نو در جغرافیا انسانی، سال ۳، شماره ۳.
۱۲. عندلیب، علیرضا و مطوف، شریف، (۱۳۸۸)، «توسعه و امنیت در آمایش مناطق مرزی ایران»، فصل نامه توسعه و امنیت در آمایش مناطق مرزی ایران»، شماره ۱۲، سال ۶.
۱۳. عندلیب، عیرضا (۱۳۸۶)، «آمایش مناطق مرزی»، تهران، دانشگاه مالک اشتر.
۱۴. قالیباف، محمداقرا، یاری شگفتی، اسلام و رمضان زاده، مهدی (۱۳۸۷)، «تاثیر ابعاد سرمایه اجتماعی بر امنیت مرزها مطالعه موردی، بخش مرزی نوسود شهرستان پاوه استان کرمانشاه»، فصل نامه ژئوپولوتیک، سال ۴، شماره ۲.
۱۵. لطفی، امین (۱۳۹۰)، «بررسی شیوه ها و سیاست های کنترل مرز نمونه مورد مطالعه مرزهای شرقی»، پایان نامه مقطع کارشناسی ارشد، دانشگاه فردوسی مشهد.
۱۶. محمدی یگانه، بهروز، مهدیزاده، عصمت، مهدیزاده، عفت و چراغی، مهدی، (۱۳۹۱)، «اثرات اقتصادی بازارچه مرزی مهران بر توسعه نواحی روستای مطالعه موردی دهستان محسن آباد»، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیا، سال ۱۲، شماره ۲۵.
۱۷. موسوی، میرنجف (۱۳۹۲)، «ارزیابی نقش بازارچه های مشترک مرزی در توسعه و رفاه مناطق مرزنشین نمونه موردی: بازارچه ی مرزی ترمچین پیرانشهر»، فصلنامه جغرافیا و توسعه شماره ۳۳.
۱۸. مهدوی، داوود (۱۳۸۶)، «چالش ها و چشم انداز های کنترل موثر مرزها (نگاهی راهبردی به آینده امنیت مرزها در ایران)»، ماهنامه توسعه انسانی پلیس، سال ۴، شماره ۱۵۰.
۱۹. میرحیدر، دره، (۱۳۹۲)، «مبانی جغرافیای سیاسی»، تهران: انتشارات سمت
۲۰. نامی، محمدحسن و محمدپور، علی (۱۳۹۰)، «آمایش مناطق مرزی با تاکید بر جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه راهبرد دفاعی شماره ۳۵، ۱۳۹۰.

۲۱. هانگر، جی دیوید و ویلن، توماس (۱۳۸۱)، «مبانی مدیریت استراتژیک» ترجمه سید محمد اعرابی. تهران. دفتر پژوهش‌های فرهنگی.

22. Gorener, A. 2012. "Comparing AHP and ANP: An Application of Strategic Decisions Making in a Manufacturing Company", *International Journal of Business and Social Science*, Vol. 3 No. 11, pp. 194-208.
23. Yüksel, İ., Dağdeviren, M. 2007. "Using the analytic network process (ANP) in a SWOT analysis-A case study for a textile firm", *Information Sciences*, Vol. 177, No. 16, pp. 3364-338.